

УДК 347.9:004(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.45>

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Горішня А.М.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
юридичного факультету,**Сумський національний аграрний університет*

ORCID: 0009-0009-1270-0892

Горішня А.М. Електронне судочинство України: сучасний стан та тенденції розвитку.

У статті досліджено сучасний стан та перспективи розвитку електронного судочинства в Україні в контексті глобальної цифровізації та євроінтеграційних процесів. Актуальність дослідження обумовлена отриманням Україною у 2022 році статусу кандидата на вступ до ЄС та взятими зобов'язаннями щодо модернізації судової системи відповідно до європейських стандартів, а також необхідністю забезпечення безперервності правосуддя в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано історичний розвиток електронного судочинства від перших кроків у 2004 році до створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) у 2021 році з її основними підсистемами: «Електронний кабінет», «Електронний суд» та система відеоконференцзв'язку.

Розкрито сутність електронного судочинства як цифровізованої форми традиційного судочинства, що базується на застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій для оптимізації процесів розгляду справ, обміну документами та взаємодії між учасниками. Визначено основні переваги електронного судочинства: прискорення розгляду справ, економію ресурсів, підвищення доступності та прозорості правосуддя, забезпечення безперервності судової діяльності в умовах воєнного стану.

Виявлено системні проблеми функціонування електронного судочинства: застарілу архітектуру ЄСІТС, технічні збої системи, відсутність обов'язкової реєстрації електронних кабінетів для фізичних осіб, цифрову нерівність населення, критичне недофінансування судової системи (бюджет 2024 року покриває потреби лише на 57%) та загрози кібербезпеці в умовах війни.

Окреслено перспективні напрями розвитку електронного судочинства, пов'язані з виконанням зобов'язань Ukraine Facility Plan: модернізація ЄСІТС до 2027 року, впровадження технологій штучного інтелекту для автоматизації судових процесів, створення онлайн-судів, досягнення показника 90% онлайн-заяв до 2030 року, інтеграція блокчейн-технологій для автентифікації документів.

Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до вирішення існуючих проблем, що передбачає значні фінансові інвестиції, законодавчі зміни, інституційне забезпечення та підвищення рівня цифрової грамотності всіх учасників судового процесу.

Ключові слова: електронне судочинство, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, цифровізація правосуддя, електронний кабінет, відеоконференцзв'язок, доступ до правосуддя, судова реформа.

Horishnia A.M. Electronic litigation in Ukraine: current state and development trends.

The article examines the current state and prospects for the development of electronic litigation in Ukraine in the context of global digitalization and European integration processes. The relevance of the study is determined by Ukraine's acquisition of EU candidate status in 2022 and the commitments undertaken to modernize the judicial system in accordance with European standards, as well as the need to ensure continuity of justice during the full-scale war. The historical development of electronic litigation is analyzed from its first steps in 2004 to the creation of the Unified Judicial Information and Telecommunications System (UJITS) in 2021 with its main subsystems: «Electronic Cabinet», «Electronic Court» and the videoconferencing system.

The essence of electronic litigation is revealed as a digitalized form of traditional litigation based on the application of information and communication technologies to optimize case proceedings, document exchange and interaction between participants. The main advantages of electronic litigation are identified: acceleration of case consideration, resource savings, increased accessibility and transparency of justice, ensuring continuity of judicial activities during martial law.

Systemic problems in the functioning of electronic litigation are identified: outdated UJITS architecture, system technical failures, lack of mandatory registration of electronic cabinets for individuals, digital

inequality of the population, critical underfunding of the judicial system (the 2024 budget covers only 57% of needs) and cybersecurity threats during wartime.

Promising directions for the development of electronic litigation related to the fulfillment of Ukraine Facility Plan commitments are outlined: modernization of UJITS by 2027, implementation of artificial intelligence technologies for automation of judicial processes, creation of online courts, achievement of 90% online applications by 2030, integration of blockchain technologies for document authentication.

The necessity of a comprehensive approach to solving existing problems is substantiated, which requires significant financial investments, legislative changes, institutional support and improvement of digital literacy levels for all participants in the judicial process.

Key words: electronic litigation, Unified Judicial Information and Telecommunications System, digitalization of justice, electronic cabinet, videoconferencing, access to justice, judicial reform.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобальної цифровізації впровадження електронного судочинства є важливою передумовою забезпечення доступності та прозорості правосуддя. Україна, отримавши у 2022 році статус кандидата на вступ до ЄС, взяла зобов'язання щодо модернізації судової системи відповідно до європейських стандартів.

Незважаючи на створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та проведення понад 904 тисяч онлайн-засідань у 2023 році, практика виявила численні проблеми: застарілу архітектуру системи, технічні збої, відсутність законодавчого забезпечення обов'язкової реєстрації електронних кабінетів, цифрову нерівність населення та критичне недофінансування (бюджет 2024 року покриває потреби лише на 57%).

В умовах війни актуальність посилюється необхідністю забезпечення безперервності правосуддя, захисту від кіберзагроз та гарантування доступу до суду незалежно від місцезнаходження. Виконання зобов'язань Ukraine Facility Plan щодо модернізації ЄCITS до 2027 року та досягнення показника 90% онлайн-заяв до 2030 року вимагає чіткого розуміння викликів та визначення шляхів їх вирішення.

Таким чином, виникає потреба у комплексному дослідженні сучасного стану електронного судочинства, виявленні проблемних аспектів та визначенні перспективних напрямів розвитку з урахуванням міжнародного досвіду та євроінтеграційних зобов'язань.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану електронного судочинства в Україні, виявлення його проблемних аспектів та визначення перспективних напрямів розвитку в контексті євроінтеграційних зобов'язань та цифрової трансформації судової системи.

Стан опрацювання проблематики. Проблема електронного судочинства в Україні привертає увагу багатьох вітчизняних дослідників, які аналізують різні аспекти цифровізації судової системи. М. Зубашкова розкриває термінологічні особливості та концептуальні відмінності між цими поняттями, що є важливим для уникнення плутанини в законодавстві. О. Скочиляс-Павлів приділяє увагу практичним аспектам роботи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, технічним проблемам та викликам цифрової нерівності. Д. Михайловим аналізує правові наслідки запровадження обов'язкової реєстрації для різних категорій учасників судових процесів.

Виклад основного матеріалу. Електронне судочинство в цивільному процесі України почало формуватися 18 років тому. У 2004 році Цивільний процесуальний кодекс (далі-ЦПК) України закріпив фіксацію судового процесу за допомогою технічних засобів [1]. Того ж року було запущено офіційний веб-портал «Судова влада України», де публікується інформація про діяльність судів загальної юрисдикції та інших органів судової влади.

У 2006 році Законом України «Про доступ до судових рішень» було врегульовано доступ до рішень судів загальної юрисдикції та створено Єдиний державний реєстр судових рішень (далі – ЄДРСР) [2]. Наступний етап настав у 2010 році з ухваленням Закону України «Про судову систему та статус суддів», який передбачав впровадження автоматизованої системи документообігу в судах загальної юрисдикції (стаття 15) [3]. У 2012 році внесено зміни до ЦПК України, що дозволили учасникам процесу брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції (стаття 158-1) [4]. Це стало значним кроком у цифровізації. Розвиток прискорився у 2013 році: Державна судова адміністрація (далі-ДСА) запровадила обмін електронними документами між судами та учасниками процесу [5], а також пілотний проект надсилання судових повісток через SMS-повідомлення [6]. Необхідність інтеграції інформаційних технологій у суди була підтверджена Стратегією реформування судової системи на 2015–2020 роки, схваленою Указом Президента України від 20 травня 2015 року [7].

У 2017 році в Україні стартувала масштабна судова реформа, спрямована на посилення захисту прав громадян та полегшення доступу до правосуддя. Одним із ключових елементів цієї реформи стало впровадження електронного судочинства, яке було закріплено змінами до процесуальних

кодексів. Це дозволило підвищити ефективність судової системи, прискорити розгляд справ та забезпечити стабільність у роботі судів. Особливо актуальним електронне судочинство стало в умовах повномасштабної війни, коли онлайн-процеси допомагають підтримувати безпеку та безперервність судової діяльності.

Фактичне запровадження електронного судочинства почалося з ухвалення Вищою радою правосуддя Положення про функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі-ЄСІТС) від 17 серпня 2021 року. З жовтня 2021 року запрацювали три основні модулі: «Електронний кабінет», «Електронний суд» та система відеоконференцз'язку [8].

У контексті розвитку цифрових технологій в українській правовій системі електронне судочинство виступає як ключовий елемент модернізації судової процедури. Воно передбачає застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі - ІКТ) для оптимізації процесів розгляду справ, обміну документами та взаємодії між учасниками. Згідно з рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи СМ/Рес (2009)1, електронне правосуддя, яке є ширшим поняттям, включає використання ІКТ для підвищення ефективності судової системи, забезпечення доступу до правосуддя та полегшення обміну даними між сторонами [9].

Електронне судочинство, на відміну від традиційного, інтегрує цифрові інструменти в процесуальну форму діяльності суду. Воно базується на класичних поняттях: правосуддя як державній діяльності з розгляду та вирішення справ (згідно з ухвалою Конституційного Суду України від 14 жовтня 1997 року № 44-з [10]), судочинство як процедурній формі цієї діяльності, а суд як органу влади, уповноваженого на її здійснення (з урахуванням практики ЄСПЛ у справах «Zand v. Austria» 1978 р. [11] та «Ringelsen v. Austria» 1971 р. [12]). Таким чином, електронне судочинство є цифровізованою версією традиційного судочинства, де ІКТ слугують інструментом для реалізації правосуддя.

Дослідники пропонують різні підходи до тлумачення: наприклад, електронне судочинство розглядається як сукупність інформаційних систем для суду та учасників, включаючи подачу документів онлайн чи відеоконференції, або як унікальну форму процесу на базі ІКТ для повного циклу розгляду справи. Загалом, електронне судочинство є частиною електронного правосуддя, де «Електронний суд» виступає технічним засобом для його впровадження. Воно сприяє доступності правосуддя, але вимагає чіткого розмежування понять для уникнення плутанини в законодавстві [13].

В українському цивільному процесі електронне судочинство реалізується через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, передбачену ст. 14 ЦПК України. Ця система включає підсистему «Електронний суд», яка забезпечує обмін документами (процесуальними, доказами тощо) між судом, учасниками справи та іншими органами, а також доступ до інформації про хід розгляду. Зазначена система автоматизує документообіг, розподіл справ, фіксацію засідань у режимі відеоконференцій та інші процеси, сприяючи прозорості та ефективності. Важливо відзначити термінологічну відмінність: у ЦПК України система називається Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою, але на практиці функціонує як ЄСІТС відповідно до Концепції галузевої програми інформатизації судів [14] та Положення про її функціонування [15]. Це не впливає на сутність, але може призводити до неоднозначностей у застосуванні норм.

Закон від 29 червня 2023 року ввів поетапну обов'язкову реєстрацію електронних кабінетів для певних категорій учасників. З жовтня 2023 року це стосується адвокатів, нотаріусів, виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, державних органів та юридичних осіб у господарському процесі. З лютого 2024 року обов'язок поширився на приватні юридичні особи в цивільному та адміністративному судочинстві [16].

Якщо особа, зобов'язана зареєструвати кабінет, подає документи без дотримання цієї вимоги, суд може залишити їх без руху або повернути. Це підтверджується судовою практикою: наприклад, у справі № 640/33154/20 Верховний Суд повернув заяву адвоката через відсутність відомостей про електронний кабінет [17]. Недотримання правил може призвести до ігнорування документів або втрати доступу до матеріалів справи [18].

Отже, з 5 жовтня 2021 року ці підсистеми працюють офіційно:

- Електронний кабінет: Основний інструмент доступу до ЄСІТС. Дозволяє реєструвати кабінети для адвокатів, нотаріусів тощо, надавати довіреності, використовувати інші модулі, отримувати сповіщення, реєструватися в мобільному додатку «єСуд». У 2021 році зареєстровано 257 926 заяв.
- Електронний суд: Дозволяє подавати, реєструвати та надсилати документи, докази; надавати електронні довіреності; створювати документи через вбудований редактор. У 2021 році зареєстровано 55 183 користувачів, з них 29 909 – після запуску.
- Мобільний додаток «єСуд»: Анонсований у травні 2021 року, доступний для Android та iOS. Відображає меню кабінету, дозволяє переглядати справи та документи. У 2021 році завантажено 28 688 разів (16 392 – Android, 12 296 – iOS). Однак є скарги на нестабільність.

– Підсистема відеоконференцзв'язку: Дозволяє участь онлайн з будь-якого місця через кабінет або в іншому суді; передачу файлів. З жовтня 2021 року зареєстровано 10 097 користувачів, загалом за рік – 27 555. Проведено 152 915 конференцій (близько 619 щодня) [19].

Використання цифрових інструментів у судочинстві має низку переваг, які сприяють модернізації системи: прискорення та ефективність: електронний документообіг дозволяє швидше розглядати справи; економія ресурсів: зменшуються витрати на папір, транспорт та час, оскільки документи подаються онлайн; зручність для учасників: можливість брати участь у засіданнях віддалено, без фізичної присутності; доступність: особливо корисне для людей з обмеженими можливостями, які можуть взаємодіяти з системою з дому; прозорість: усі матеріали доступні онлайн для учасників та громадськості; екологічність: зниження використання паперу сприяє збереженню ресурсів. У контексті війни електронне судочинство допомагає захищати конфіденційність та зменшувати корупційні ризики.

Незважаючи на переваги, система має недоліки, які гальмують її розвиток: відсутність обов'язку для фізичних осіб (громадян) реєструвати електронні кабінети призводить до необхідності друкувати матеріали, що витрачає ресурси судів. Рекомендується внести зміни до кодексів для впровадження такого обов'язку; технічні збої: проблеми з входом, зникненням справ чи статусів, а також перебої у відеозв'язку; цифровий розрив: не всі громадяни мають доступ до сучасних пристроїв чи навички роботи з ними, особливо старше покоління чи малозабезпечені; безпека даних: хакерські атаки (наприклад, на «Київстар») підкреслюють необхідність оновлення обладнання, баз даних та залучення кваліфікованих фахівців. Низькі зарплати ускладнюють це; недосконалість регулювання: деякі аспекти електронного судочинства потребують детальнішого нормативного врегулювання для повної ефективності [20].

Отже, можемо сказати, що електронне судочинство в Україні має суттєві проблеми: застарілу архітектуру, технічні збої, відсутність обов'язкової реєстрації електронних кабінетів для громадян, цифрову нерівність населення, недостатнє фінансування (бюджет 2024 року покриває потреби лише на 57%) та загрози кібербезпеці. Водночас електронне судочинство забезпечує оперативність розгляду справ, економію коштів учасників процесу, безперервність правосуддя в умовах війни та підвищення прозорості. Перспективи розвитку пов'язані з модернізацією ЄСІТС до 2027 року, впровадженням штучного інтелекту для автоматизації, створенням онлайн-судів, досягненням показника 90% онлайн-заяв до 2030 року та інтеграцією блокчейн-технологій. Успішна реалізація реформ потребує значних інвестицій, законодавчих змін та підвищення цифрової грамотності всіх учасників судового процесу.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що електронне судочинство в Україні перебуває на етапі трансформації від експериментального впровадження до системного функціонування, що підтверджується проведенням понад 904 тисяч онлайн-засідань у 2023 році. Незважаючи на очевидні переваги – прискорення розгляду справ, економію ресурсів, підвищення доступності та забезпечення безперервності правосуддя в умовах війни – система стикається з серйозними викликами: застарілою архітектурою, технічними збоями, цифровою нерівністю населення та критичним недофінансуванням (бюджет 2024 року покриває лише 57% потреб). Перспективи розвитку визначаються євроінтеграційними зобов'язаннями в межах Ukraine Facility Plan: модернізація ЄСІТС до 2027 року, впровадження штучного інтелекту, створення онлайн-судів та досягнення показника 90% онлайн-заяв до 2030 року, що потребує комплексного підходу із значними фінансовими інвестиціями, законодавчими змінами та підвищенням цифрової грамотності всіх учасників судового процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42, ст. 492 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006 № 15, ст. 128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31, ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції: Закон України від 04.07.2012 № 5041-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 25, ст. 247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5041-17/ed20130609#Text>.
5. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу: Наказ Державної судової адміністрації України від 31.05.2013 № 72. URL: https://adm.dp.court.gov.ua/sud0470/email_court/34773/

6. Про реалізацію пілотного проекту щодо надсилання судами SMS-повідомлень учасникам судового процесу (кримінального провадження): Наказ Державної судової адміністрації України від 01.06.2013 № 73 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0073750-13#Text>.
7. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>.
8. Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.
9. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy): recommendation of 18.02.2024 no. CM/Rec (2009)1. URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf.
10. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»: Ухвала Конституційного Суду України від 14.10.1997 р. № 44-з. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vz44u710-97#Text>.
11. Report of ECHR of 12.10.1978 in no.7360/76. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng%7B%itemid%7D%3A%5B%22001-158239%22%5D%7D>.
12. Report of ECHR of 19.03.1970 in no.2614/65. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/en%7B%itemid%7D%3A%5B%22001-73431%22%5D%7D>.
13. Зубашков М. Проблема співвідношення понять «електронне правосуддя», «електронне судочинство» та «електронний суд» в цивільному процесі України. *Нове українське право*. 2024. № 3. С. 165–172. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.3.21>.
14. Про затвердження галузевої Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки: Наказ від 14.06.2024 р. № 178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0178750-22#Text>.
15. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Наказ від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29 червня 2023 року. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 81. ст.297. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text>.
17. Ухвала Верховного Суду від 26 жовтня 2023 року у справі № 640/33154/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>
18. Михайлов Д. З 18 жовтня реєстрація е-кабінетів для участі в судових процесах стає обов'язковою. ВРП. 2023. URL: <https://suspihne.media/596081-z-18-zovtna-reestracia-e-kabinetiv-dla-ucasti-v-sudovih-procesah-stae-obovazkovou-vrp>.
19. Електронний суд та «єСуд»: скільки користувачів зареєструвалося у 2021 році. *Судово-юридична газета*. 2021. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/224942-elektronniy-sud-ta-yesud-skilki-koristuvachiv-zareyestruvalosya-u-2021-rotsi>.
20. Скоцилас-Павлів О.В. Сучасний стан електронного судочинства в Україні. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 207–212. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.29>.